

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ЯК СФЕРИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто сутність та основний зміст страхування. Обґрунтовано необхідність розглядати страхування не тільки з позиції економічних відносин, але й з позиції окремої сфери підприємницької діяльності. Особлива увага приділена характеристиці особливостей страхування як сфери підприємницької діяльності.

Страхування в Україні на сучасному етапі набуває все більшого поширення. Держава, суб'єкти господарювання, населення частіше мають справу з тими чи іншими проявами страхової діяльності. На найвищому державному рівні не припиняється дискусія щодо створення державної страхової чи перестраховувальної компанії, часткової компенсації страхових премій з сільськогосподарського страхування тощо. Кількість укладених договорів з юридичними та фізичними особами постійно зростає. Страхові послуги на вітчизняному страховому ринку вже пропонують 445 страховиків, в тому числі зі страхування життя - 65, зі страхування, іншого ніж страхування життя - 380. Всі ці компанії в своїй діяльності керуються тими надбаннями страхової науки, які доступні їм на сучасному етапі. Складається ситуація, коли теорія страхування починає відставати у своєму розвитку від практики.

Сутність та значення страхування в ринковій економіці розглядали багато вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків. Серед українських науковців можна відмітити праці Артюх Т.М., Базилевича В.Д., Гаманкової О.О., Осадця С.С., серед зарубіжних - Бланда Д., Манеса А., Орланюк-Малицької Л.О., Пфайффера К., Рейтмана Л.І., Федорової Т.А., Хемптона Дж. Д., Шахова В.В., Юлдашева Р.Т. Проте більшість з них акцентували увагу на з'ясуванні сутності категорії «страхування», місці страхування у фінансовій системі, функціях та принципах страхування тощо. Дослідженню ж страхування як сфері підприємницької діяльності приділялося дуже мало уваги, хоча з точки зору практиків страхового бізнесу це один з найважливі-

ших аспектів страхування, який повинен ретельно досліджуватися.

Метою цієї статті є дослідження страхування як специфічної сфери підприємницької діяльності зі своїми особливостями, які безпосередньо впливають на функціонування страхових компаній.

На сучасному етапі розвитку страхової науки багатьма науковцями сформовано власні визначення категорії «страхування». Іноді ці тлумачення частково повторюються, в окремих випадках науковці ототожнюють страхування з окремими його проявами, функціями та принципами. Проте цілісним та ґрунтовним, на нашу думку, можна вважати визначення сформульоване Осадцем С.С.: «Страхування - це двосторонні економічні і правові відносини, які полягають у тому, що страхувальник, сплачуючи грошовий внесок, забезпечує собі (чи третій особі) у разі настання події, обумовленої договором або законом, суму виплати з боку страховика, який утримує певний обсяг відповідальності і для її забезпечення поповнює та ефективно розміщує резерви, вживає превентивних заходів, спрямованих на зменшення ризику, а за потреби перестраховує частину своєї відповідальності» [1]. У цьому визначенні розкрито глибинний зміст суті комерційного страхування. Страхувальник за певну плату отримує протягом строку дії договору страхування страховий захист, тобто впевненість в тому, що в разі настання несприятливої події, яка призведе до настання певних збитків, він отримає від страховика адекватне відшкодування. Страховик, в свою чергу, отримуючи плату від страхувальників і надаючи їм страховий захист, має можливість за рахунок отриманих коштів

Андрій Баранов,
к. е. н., доцент
кафедри
страхування
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»
Олена Баранова,
к. е. н., доцент
кафедри
страхування
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет
імені Вадима
Гетьмана»

ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

створити страховий фонд достатній для забезпечення виконання всіх страхових зобов'язань. Для ефективнішого виконання зобов'язань перед клієнтами страхова компанія може протягом певного часу розпоряджатися залученими коштами (інвестувати в різноманітні активи) або частину зобов'язань передавати іншій страховій компанії (в перестраховання). Таким чином ми підходимо до необхідності детальнішого розгляду діяльності страховиків. Адже, крім надання страхового захисту своїм клієнтам, вони зацікавлені в отриманні певного позитивного результату своїх операцій. Страховики - це не просто страхові компанії, це й ще підприємницькі структури, а страхування - не просто економічні відносини, а ще й підприємницька діяльність.

Згідно зі ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво - це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Страхові компанії - це підприємства, які переслідують на меті досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку за допомогою надання страхових послуг для своїх клієнтів.

Ряд фахівців вказують на певне протиріччя, що виникає між метою існування страхової організації (отримання прибутку, збільшення добробуту власників) та метою самого страхування (захистом майнових інтересів фізичних і юридичних осіб) [2]. На думку Супрун А.А. та Супрун Н.В., дане протиріччя нівелюється втручанням держави в регулювання страхового бізнесу з метою забезпечення зберігання, примноження страхових резервів та їх використання за цільовим призначенням [3, с. 15].

Звичайно, важко не погодитися з тим, що дійсно прослідковується певний конфлікт інтересів страховика та страхувальника. Страхова компанія, як підприємницька структура, намагаючись отримати прибуток, буде вживати різноманітних заходів з тим, щоб залучити якомога більший обсяг страхових премій та мінімізувати обсяг страхових виплат. Страхувальник, переслідуючи на меті свої інтереси, буде намагатися якомога менше сплатити страхової премії та отримати якнайширше страхове по-

криття і страхову виплату в разі настання страхового випадку. Проте це нормальна ситуація. Боротьба цих суперечностей породжує подальший розвиток страхових відносин: стандартизуються умови страхування, впроваджуються принципи корпоративного управління, з'являються нові страхові продукти тощо. А що стосується протиріччя між метою існування страхової організації та метою самого страхування, то, на нашу думку, її немає. Страхові компанії, переслідуючи на меті отримання прибутку, опосередковано задовольняють інтереси страхувальників, тобто мету страхування. Адже якщо страхові компанії будуть не належно виконувати свої зобов'язання щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, то вони втратять своїх клієнтів, що призведе до зменшення обсягів продажів, а, отже, до недоотримання прибутку.

На думку Осадця С.С., страхування може розглядатися в декількох аспектах, а саме: як система суспільних відносин; як вид діяльності; як вид бізнесу; як спосіб захисту майнових інтересів юридичних і фізичних осіб [4, с. 25]. На нашу думку, не доцільно розглядати страхування окремо як вид діяльності, так як вид бізнесу. Страхування - це вид підприємницької діяльності, тобто один з видів бізнесу. Цей бізнес має свою специфіку, яка пов'язана з особливостями страхування.

По-перше, страхові фонди формуються виключно на основі перерозподілу грошових доходів і накопичень, які створюються в процесі первинного розподілу національного доходу. Тільки отримавши доходи, суб'єкти первинного перерозподілу можуть їх витратити на тих чи інших ринках, в тому числі на ринку страхових послуг. Страховики накопичують страхові фонди за рахунок страхових премій великої кількості страхувальників та перерозподіляють їх по відношенню до деяких осіб з числа страхувальників, які зазнали збитків в результаті страхових випадків.

По-друге, для страхування характерна замкнута розкладка збитку в межах страхового фонду, що створюється. Кошти цього фонду витрачаються тільки для компенсації збитків його учасників, тобто цей фонд має виключно цільовий характер використання.

По-третє, страхування передбачає перерозподіл або вирівнювання збитку по території та у часі. Динаміка збитків нерівномірна, ними не зачіпаються в од-

наковій мірі всі територіальні одиниці. Кожній території притаманні ті чи інші ризики залежно від рівня економічного розвитку цього регіону, кліматичних умов, природних ресурсів. Страховики повинні намагатися якомога ширше розосереджувати об'єкти страхування по території з тим, щоб уникнути акумуляції збитку. Нерівномірність настання збитків у часі породжує необхідність резервування частини страхових премій для відшкодування надзвичайних збитків в несприятливі роки. Компанія повинна бути готова в будь-який момент здійснити страхову виплату в повній мірі та вчасно. Для цього формуються страхові резерви, яких повинно бути достатньо для виконання всіх страхових зобов'язань.

По-четверте, наданням страхових послуг може займатися лише юридична особа, яка відповідно до законодавства внесена до державного реєстру фінансових установ і отримала від Уповноваженого органу ліцензію на право здійснення певних видів страхування [4, с. 26]. Страхування - це ліцензійний вид підприємницької діяльності, яким може займатися тільки фінансова установа. Це один з головних інструментів державного нагляду за діяльністю страхових компаній.

По-п'яте, існує чіткий розподіл компаній на такі, що можуть займатися страхуванням життя і такі, що надають інші види страхування, ніж страхування життя. Це зумовлено, насамперед, відмінностями ризиків, особливостями формування тарифів, створенням і розміщенням страхових резервів, вимогами до оподаткування, обліку та звітності [4, с. 26]. Компанії зі страхування життя мають справу з потоками так званих «довгих грошей».

По-шосте, стосовно страховиків існують нормативи платоспроможності, яких необхідно дотримуватися при формуванні портфелю страхових зобов'язань [4, с. 26]. Страхові організації мають дбати про те, щоб на будь-яку дату наявних ресурсів було достатньо для покриття можливих страхових претензій. Уповноважений орган повинен контролювати дотримання страховиками цих нормативів.

По-сьоме, умови надання страхових послуг чітко регламентовані правилами страхування, які передбачають перелік об'єктів страхування, страхові ризики, порядок сплати страхових платежів і отримання в разі настання страхового випадку відшкодування збитку.

Правила страхування (або закон про відповідний вид обов'язкового страхування) є підставою для визначення умов укладання страхової угоди [4, с. 26]. Останні, як і методика розрахунку страхових тарифів, попередньо узгоджуються з Держфінпослуг.

По-восьме, виручка від реалізації страхових послуг, на відміну від інших підприємницьких структур, надходить страховикам здебільшого до початку дії договорів страхування. Компанії змушені наперед визначати ціну на страхові послуги, не знаючи реальних витрат, які прийдеться здійснити, в першу чергу у вигляді страхових виплат. Відповідно до встановленої ціни страховики отримують страхові премії, формують за їх рахунок фонди, а вже потім здійснюють виплати. Навіть за результатами окремих періодів важко визначити фінансовий результат діяльності компанії, адже процес укладання договорів та здійснення виплат ні на мить не припиняється.

По-дев'яте, особливістю підприємницької діяльності в страхуванні є тісні взаємозв'язки між страховиками [4, с. 27]. Це проявляється у вигляді співстрахування та перестрахування. Страховики можуть об'єднуватися для того, щоб приймати на свою відповідальність великі катастрофічні ризики, які самотійно вони не могли б застрахувати, наприклад, ядерні ризики, або передавати частину ризиків у перестрахування іншим страховим організаціям для забезпечення рентабельності страхових операцій та формування збалансованого страхового портфеля. Страхові компанії можуть виступати конкурентами, тобто боротися між собою за клієнтів, а через певний час вони виступають партнерами або в межах страхового пулу, або як цедент та перестраховик.

По-десяте, особливістю організації страхового бізнесу є широке використання компаніями страхових посередників [3, с. 15]. Всі страховики використовують у своїй діяльності послуги страхових агентів та брокерів, нестрахових посередників для розширення обсягів своєї діяльності. Використання таких посередників коштує досить дорого, але в усіх країнах вони присутні в продажах як сполучна ланка між страховиком та страхувальником.

Варто відзначити особливий характер фінансових розрахунків в сфері страхування, які характеризуються як інверсія страхового циклу, оскільки отриман-

ня страхової премії передуює надання страхової послуги. Відповідно визначення в словнику іншомовних слів [5]:

Інверсія (лат., перегортання, перестановка) - це

1. Зміна звичайного (нормального) порядку слів у реченні з метою виділення тих чи інших його членів; порушення звичайного порядку слів, зумовлене логічними, стилістичними або ритмічними вимогами.

2. мат. Порушення нормального порядку двох елементів у перестановці.

3. Розщеплення складних цукрів на прості від діяння кислот.

4. Підвищення температури повітря зі збільшенням висоти замість звичайного зниження її в цьому шарі атмосфери.

В сфері страхування теж спостерігається порушення звичного порядку - продаж страхової послуги є не завершенням процесу її надання, а початком. Цей процес продовжуватиметься протягом всього періоду дії договору страхування, і остаточні витрати за договором визначаються або після закінчення терміну дії договору (при безбитковому проходженні), або після завершення процедури врегулювання страхової події. При фінансово-господарській роботі будь-якого іншого підприємства первинними є витрати, пов'язані із розробкою та впровадженням товару/послуги, а виручка від їх реалізації є вторинною в часовому аспекті (рисунок 1).

Відповідна особливість фінансових розрахунків при проведенні страхової діяльності вимагає особливого підходу при визначенні прибутку страховика, порядку оподаткування податком на прибуток, фінансового планування та управління страховою компанією загалом.

Страхування, як вид підприємницької діяльності, має цілий ряд особливостей, які вирізняють його з поміж інших видів підприємницької діяльності. Ці особливості потрібно детально досліджувати з тим, щоб ефективно управляти діяльністю страхових компаній. Адже кожна особливість накладає свій відбиток на специфіку створення страховиків, формування страхових резервів та їх розміщення, кругообіг грошових коштів в межах компанії, фінансові взаємовідносини з іншими контрагентами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page>.

2. *Базилевич В.Д., Базилевич К.С.* Страхова справа. 2-ге вид., перероб. і доп. / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич. - К.: Товариство «Знання», КОО, 2002. - 203 с.

3. *Супрун А.А., Супрун Н.В.* Страховий менеджмент: Навч. посібник / А.А. Супрун, Н.В. Супрун. - Львів: Магнолія 2006, 2011. - 301 с.

4. Страховий менеджмент: підручник / [С.С. Осадець, О.В. Мурашко, В.М. Фурман та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. С.С. Осадця. - К.: КНЕУ, 2011. - 333 с.

5. <http://slovopedia.org.ua/36/53382/240393.html>

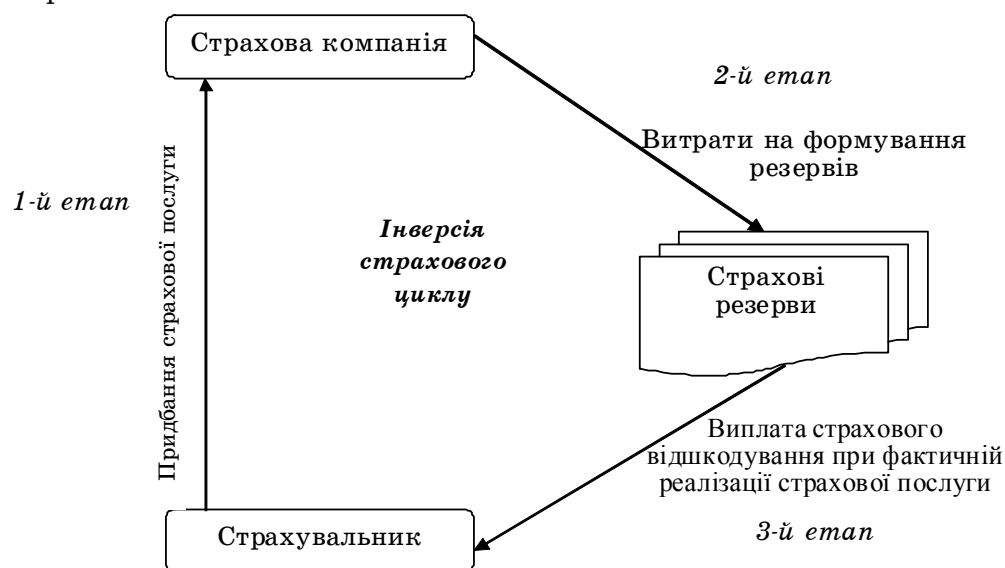


Рисунок 1. Інверсія страхового циклу